

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 15 (Nisan/ April 2024), s. 961-975.

Geliş Tarihi-Received: 17.02.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 03.04.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1438776

Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın Özetleme Bağlamında İncelenmesi

An Examination of the Turkish Curriculum and the 5th Grade Turkish Textbook in the Context of Summarising

Nurullah KARAOĞULLARI*
Müjgan BEKDAŞ**

Öz

Özetleme, okunan ya da dinlenen metnin özünü anlama ve anlatma süreci olduğu için tüm dersler açısından önemli bir etkinliktir. Bu çalışmada Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın özetleme açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada söz konusu materyallerde özetlemeye dönük verilerin tespiti ve değerlendirilmesi adına nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Türkçe Dersi Öğretim Programı (MEB, 2019) ile Ortaokul Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı (Sevim, 2023) veri kaynağı olarak kullanılmış ve bu kaynaklar betimsel analizle incelenmiştir. Çalışma sonucunda Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan özetleme ile ilgili kazanımlar saptanmış ve incelenen ders kitabında yer alan özetleme ile ilgili etkinlikler belirlenmiştir. Araştırma sonucunda öğretim programında özetleme süreçleri ile ilgili yeterli düzeyde dolaylı kazanım bulunduğu ancak doğrudan özetleme ile ilgili kazanımların yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca incelenen ders kitabında da özetleme süreci kapsamında yeterli kazanım olmakla birlikte 285 etkinlikte yalnızca 7 etkinliğin doğrudan özetleme ile ilgili olduğu saptanarak bunun eksikliği ifade edilmiştir. Bu bağlamda özetleme doğrultusunda program ve ders kitabı ile ilgili kazanım ve etkinlik odaklı çalışmalar yapılması önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: Özetleme, Türkçe dersi öğretim programı, Türkçe ders kitabı, 5. sınıf düzeyi.

Abstract

Summarising is an important activity for all courses as it is the process of understanding and explaining the essence of the text read or listened to. In this study, it is aimed to examine the Turkish Curriculum and 5th Grade Turkish Textbook in terms of summarising. In the study, document analysis, one of the qualitative research methods, was used in order to identify and evaluate the data on summarising in these materials. Within the scope of the research, Turkish Curriculum (MEB, 2019) and Secondary School Turkish 5th Grade Textbook (Sevim, 2023) were used as data sources and these sources were examined by descriptive analysis. As a result of the study, the outcomes related to summarising in the Turkish Lesson Teaching

* Dr. Öğretim Görevlisi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, e-posta: nurullah.karaogullari@mku.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9034-9262.

** Dr. Öğretim Görevlisi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, e-posta: mujgan.bekdas@ozal.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4313-5880.

Programme were determined and the activities related to summarising in the textbook were determined. Therefore, it was concluded that there were sufficient indirect gains related to summarising processes in the curriculum, but the gains directly related to summarising were insufficient. In addition, in the examined textbook, although there were sufficient acquisitions within the scope of summarising process, it was determined that only 7 activities in 285 activities were directly related to summarising. This situation was expressed as a deficiency. In this context, it is suggested to carry out gain and activity-oriented studies related to the programme and textbook in line with summarising.

Keywords: Summarising, Turkish curriculum, Turkish textbook, 5th grade level.

Giriş

Okunan ya da dinlenen metnin zihinde somutlaştırılma sürecinin önemli bir göstergesi özetlemedir. Özetleme, okunarak anlamlandırılan metnin önemli noktalarının vurgulanacak şekilde yeniden yapılandırılmasıdır (Günay, 2007). Özetlenen metin, şekil yönünden özgün olmakla birlikte içerik bakımından orijinal metne bağlıdır. Özetleme sürecinde bilgilerin elenip metnin ana düşüncesinin ön plana çıkarılması ve yardımcı düşüncelerin de yerli yerince verilmesi önemlidir. Bu da anlamsal bakımdan eleme-seçme sürecini gerektirdiğinden özetlemenin bilis üstü bir strateji olduğu söylenebilir (Çalışır Zenci, 2020; Günay, 2007; Susar Kırmızı, 2010). Özetleme, metinde yer alan bilgilerin önemli noktalara indirgenmesi olarak tanımlanabilir (Langan, 1993). Özetleme, metnin yalnızca biçimsel yönden kısaltılması değildir. Bir metnin özetlenebilmesi için iyi anlaşılması ve ayrıntılarının bilinmesi gerekmektedir. Bu da metnin içeriğine uygun bir okuma yaparak ve metni oluşturan bölümleri tespit ederek yapılabilir (Dilidüzgün, 2013).

Özet çıkarmanın okuma sonrasında en sık kullanılan etkinliklerden biri olduğu bilinmektedir. Hirvela (2004)'ya göre özetleme, akademik ortamlarda okuma ve yazma arasındaki birincil temas noktalarından biridir. Özetleme yoluyla öğrenciler, okul derslerinde çeşitli amaçlar için okumaları istenen şeyleri ne kadar iyi anladıklarını kontrol edebilir ve gözden geçirebilirler. Örneğin; özetleme bir sınava hazırlanmak, verilen bir metindeki en önemli bilgiyi edinmeye yardımcı olmak, bir dizi metni takip etmek ve daha büyük bir yazma ödevine hazırlanmak için kullanılır.

Öğrenilen üzerinde düşünme, mantıksal bir bütünlük oluşturma ve bunu kelimelere dökme özetlemenin akışını oluşturmaktadır (Deneme, 2009). Bu akışta veri kaybını engellemek adına not alma yöntemine başvurulmalıdır. Not alma, özetleme sürecinde önemli bir aşamadır. Okuma veya dinleme yoluyla zihinde oluşan veriler öncelikle kısaltma ya da semboller şeklinde yazıya aktarılır. Bu kısaltma ve sembollerin düzenli bir şekilde temize çekilmesi ve öncelikli olmayan kısımların çıkarılması ile özet oluşur (Doğan ve Özçakmak, 2014).

Özetlemeye yönelik gelişen tutumun olumlu yönde seyri için ana dilinde özetleme etkinlikleri artırılmalıdır (Aslan ve Eroğlu, 2020). Özetleme ile ilgili gelişen bilinç ve tutum eğitimin diğer alanlarına da transfer edilerek kullanılmalıdır. Böylece herhangi bir alanda okuduğunu anlayan, bunu kendi ifadeleri ile özümseyen ve aktarabilen bireylerin gelişimine katkı sunulacaktır.

Özetleme kapsamında stratejiler bağlamında alan yazında birtakım çalışmalar bulunmaktadır. Susar Kırmızı (2010), Türkçe derslerinde çoklu zekâ kuramına yönelik iş birlikli öğrenme yönteminin özetleme başarısı üzerine etkisini araştırdığı çalışmada iş birlikli öğrenme yöntemi ve çoklu zekâ kuramına dayalı iş birlikli öğrenme yönteminin 2005-2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı kapsamında ortaya konan öğrenmeye göre daha etkili olduğu sonucuna varmıştır.

Dilidüzgün (2013), 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nı özetleme bağlamında inceleyen çalışmasında söz konusu ders kitabında hem uygulama anlamında hem de kuramsal anlamda eksiklikler olduğunu vurgulamıştır. Fidan ve Gerçek (2017), özetleme becerileri açısından incelediği program ve Türkçe ders kitabında doğrudan özetleme ile ilgili etkinliklerin yetersiz olduğu ve yönergelerin eksik kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışır Zenci (2020), öğretmen adaylarının metin özetleme bağlamında tercih ettikleri stratejileri ele aldığı çalışmasında yazılı anlatım ve Türk dili gibi okuma-yazma becerilerine katkı sunabilecek derslerde özetleme doğrultusunda çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Nurhayati ve Fitriana (2018) yaptıkları deneysel çalışmalarında özetleme tekniğinin başarıyı artırdığını tespit etmişler ve özetleme tekniğinin öğrencilere okuduğunu anlamayı öğretmek için alternatif bir öğretim tekniği olarak kullanılabilirliğini belirtmişlerdir. Kütle Çağlar (2016), özetleme becerilerinin strateji öğretimi ve özdeğerlendirme yoluyla geliştirilmesine yönelik hazırladığı çalışmasında etkili öğrenme ve öğretme ortamı oluşturmada özetleme becerilerinin önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda öğretmenlerin de söz konusu stratejilere hâkim olması gerektiğini ifade etmiştir.

Eyüp vd. (2012), Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerine yönelik eğilimlerini belirleme amacıyla yaptığı çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarına özetleme becerileri doğrultusunda daha çok etkinlik yaptırılması gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda lisans düzeyindeki derslerde sınıf içi etkinliklerin artırılmasını önermiştir. Doğan ve Özçakmak (2014), Türkçe öğretmeni adaylarının dinlediğini özetleme becerilerini incelediği çalışmada adayların başlık yazma, kısaltma ve tutarlı yazma stratejilerinde başarılı olurken önemli bilgiyi seçip önemsizi silme, bakış açısını doğru kullanma gibi stratejilerde yeterince başarılı olamadığını ortaya koymuştur.

Mouri (2020) özet yapmanın avantajları üzerine yaptığı çalışmasında özet yapmanın öğrencileri dil becerilerini doğru kullanmaya teşvik ettiğini, öğrenme sürecinin her aşamasında özet yazma etkinliğinin uygulandığında öğrencilerin bütün temel becerilerinin geliştiğini belirtmiştir. Bu kapsamda öğretmenlerin derste sıklıkla özetleme stratejisine yer vermesi gerektiğini vurgulamıştır.

Türkçe Öğretim Programı'nda okuma ile ilgili çalışmalara yer verilmektedir. Ancak okuduğunu anlama süreçlerine yönelik uygulamada birtakım eksiklikler vardır (Yılmaz, 2014). Bu eksikliğin giderilmesinde okuduğunu anlamanın önemli boyutlarından biri olarak özetleme beceri ve etkinlikleri karşımıza çıkmaktadır. Dinleme becerisi de etkinlik ve çalışmalar yoluyla geliştirilebilir bir beceridir. Ne var ki bu beceriye yönelik çalışmalar geri planda kalmıştır (Doğan, 2010). Dinlediğini özetleme bağlamında yapılacak çalışmalar doğrudan dinleme becerisine de katkı sunacaktır.

Eğitim-öğretimin hemen her kademesinde okuduğunu ve dinlediğini anlamlandırma, bunu içsel olarak özümseme ve ana hatlarıyla aktarma eylemi olarak karşımıza çıkan özetleme, beceri ve etkinlik anlamında çoğunlukla Türkçe dersinin sınırları içerisinde ele alınmaktadır. Çalışmada özetleme ile ilgili doğrudan ya da dolaylı kazanım ve etkinliklerin belirlenmesi, bunların yeterliliğinin değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca çalışmada 2019 yılında güncellenen Türkçe Dersi Öğretim Programı ve bu program kapsamında hazırlanan 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı özetleme bağlamında ele alınmıştır. Bu doğrultuda özetleme sürecine katkı sunan ve doğrudan özetleme ile ilgili bulunan kazanımlar ile etkinlikler, temaları da içine alan tablolarla sunulmuştur. Elde edilen bulgular okuduğunu veya dinlediğini anlayıp yorumlayabilen çocuklar yetiştirebilmeye yardımcı olabilecek özetleme etkinliğinin öğretim programı ve ders

kitabında ne derece yer aldığına ilişkin önemli bilgiler sunacaktır. Bu sınıflandırma doğrultusunda ortaya konan öneriler çalışmayı özgün kılmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2019) özetlemeye dönük amaç ve kazanımların ve bu kazanımlar bağlamında 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan etkinliklerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda saptanan kazanımlar çerçevesinde söz konusu etkinlikler ele alınmıştır. Çalışmada elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda özetleme becerisi bağlamında bir farkındalık oluşması beklenmektedir. Sözü edilen amaçlar doğrultusunda çalışmada aşağıdaki sorulara cevaplar aranmaktadır:

1. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda özetlemeye yönelik kazanımlar nelerdir?
2. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda özetlemeye yönelik etkinlikler nelerdir?
3. Doğrudan özetlemeye yönelik tespit edilen etkinlikler özetleme becerisinin gelişimi açısından yeterli midir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nı özetleme bağlamında ele alan bu çalışma doküman incelemesi tekniği kullanılarak yapılmış nitel bir çalışmadır. Doküman incelemesinde belgeler amaçlanan olgular kapsamında analiz edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırmadaki diğer analitik yöntemler gibi, doküman incelemesi de bir anlam ortaya çıkarmak, anlayış kazanmak ve ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirir (Corbin ve Strauss, 2008). Çalışma kapsamında ele alınan materyaller amaç doğrultusunda ayrıntılı biçimde incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Veri Kaynağı

Çalışmada veri kaynağı olarak Türkçe Dersi Öğretim Programı (MEB, 2019) ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (Sevim, 2023) kullanılmıştır. Veriler doküman incelemesi kullanılarak iki araştırmacı tarafından ayrıntılı bir biçimde ayrı ayrı analiz edilmiş ve mevcut kazanımlar tespit edilerek yorumlanmıştır. Bu kapsamda Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeyinde bulunan dinleme ve okuma becerilerine dönük kazanımlar ele alınmıştır. Ayrıca sözü edilen ders kitabında 8 temada yer alan 32 metin ve bu metinlere yönelik hazırlanan 285 etkinlik incelenmiştir. Daha sonra elde edilen veriler karşılaştırılmış ve ortak bir noktada buluşarak verilere nihai şekli verilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında elde edilen veriler, betimsel analiz ile incelenmiştir. Betimsel analizde verilerin önceden ortaya konan temalara göre özetlenerek yorumlanması söz konusudur. Bu analizle bulguların belirli bir düzen çerçevesinde yorumlanması amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlarda ya da Türkçe ders kitabındaki etkinlik yönergelerinde "...özetleyiniz.", "...özetler." "...özetini yazınız." şeklinde ifade edilen cümleler doğrudan özetleme ile ilgilidir. Özetleme becerisini dolaylı olarak etkileyen ve özetleme bağlamında katkı sunan kazanım ve etkinlik yönergeleri ise dolaylı özetleme kapsamında ele alınır (Fidan ve Gerçek, 2017). Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan ve özetleme ile ilişkilendirilebilecek

kazanımlar önceden belirlenen değerlendirmeler de dikkate alınarak *özetleme sürecine yönelik kazanımlar (dolaylı özetleme)* ve *doğrudan özetleme* ile ilgili kazanımlar şeklinde sınıflandırılmıştır. Ardından araştırmaya konu edilen ders kitabı bu kazanımlar ekseninde iki araştırmacı tarafından incelenmiştir. Tespit edilen kazanımlar üzerinde bütün araştırmacılar tarafından görüş birliği sağlanmıştır. Daha sonra söz konusu programdaki özetleme ile ilgili kazanımların ve bu bağlamda incelenen ders kitabında belirlenen etkinliklerin özetleme ile ilişkisine yönelik değerlendirmeler iki uzman görüşü ile de teyit edilmiştir. Elde edilen bulguların güvenilirliğini ölçmek için Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü (Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) kullanılmış ve uzmanlar arasındaki uyuma oranı %90 olarak belirlenmiştir. Bu oranın en az %80 olması beklenmektedir (Miles & Huberman, 1994; Patton, 2002). Tespit edilen kazanımların ve ilgili görülen etkinliklerin Türkçe eğitimi bölümünde iki uzman tarafından da incelenmesi ayrıca dış geçerliği de artırmıştır.

Bulgular

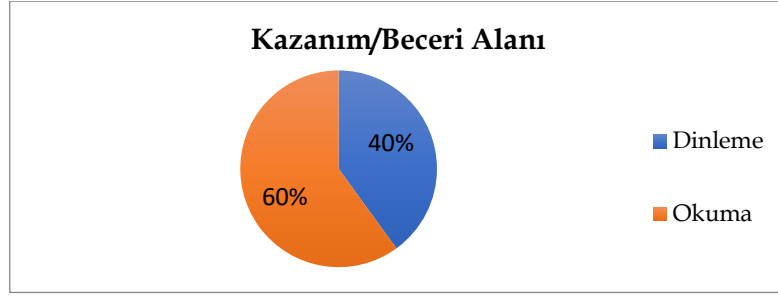
1. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Özetleme Odaklı Kazanımlar

Araştırmanın birinci sorusu bağlamında Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda özetleme odaklı değerlendirilebilecek kazanımlar bu başlık altında verilmiştir. Verilen kazanımların beceri alanı (dinleme, okuma) ve sınıf düzeyi de tablolarla sunulmuştur. Kazanımların özetleme bağlamında yorumlanması da bu kapsamda ele alınmıştır.

Tablo 1. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Geçen Özetleme İle İlgili Kazanım, Beceri Alanı ve Sınıf Düzeyleri

Kazanım	Beceri alanı	Sınıf düzeyi
<i>Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.</i>	<i>Dinleme</i>	<i>5, 6, 7, 8</i>
<i>Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.</i>	<i>Dinleme</i>	<i>5, 6, 7, 8</i>
<i>Dinlediklerini/izlediklerini özetler.</i>	<i>Dinleme</i>	<i>5, 6, 7, 8</i>
<i>Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.</i>	<i>Dinleme</i>	<i>5,6,7,8</i>
<i>Okuduklarını özetler.</i>	<i>Okuma</i>	<i>5, 6, 7, 8</i>
<i>Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.</i>	<i>Okuma</i>	<i>5, 6, 7, 8</i>
<i>Metindeki hikâye unsurlarını belirler.</i>	<i>Okuma</i>	<i>5, 6, 7, 8</i>
<i>Metinle ilgili sorular sorar.</i>	<i>Okuma</i>	<i>5, 6, 7, 8</i>
<i>Metinle ilgili sorulara cevap verir.</i>	<i>Okuma</i>	<i>5, 6, 7, 8</i>
<i>Metnin konusunu belirler.</i>	<i>Okuma</i>	<i>5, 6, 7, 8</i>

Tablo 1'de özetleme bağlamında değerlendirilen kazanımların beceri alanları ve sınıf düzeyleri verilmektedir. Bu kazanımlardan "*Okuduklarını özetler.*" ve "*Dinlediklerini / izlediklerini özetler.*" şeklinde ifade edilen kazanımlar doğrudan özetleme ile ilgili görülmüştür. Farklı beceri alanlarında sunulan diğer kazanımların ise özetleme sürecinde sorgulamaya, veri toplamaya ve özeti yazı ya da söz ile ifade etmeye dönük kazanımlar olduğu belirlenmiştir. Şekil 1'de özetlemeye dönük kazanımların beceri alanlarına dağılımı gösterilmiştir:

Şekil 1. Özetlemeye Dönük Kazanımların Beceri Alanlarına Dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde özetleme kapsamında en çok kazanımın okuma beceri alanında bulunduğu görülmektedir. Metnin ana fikrini / duygusunu belirlemeye, metne yönelik sorular sormaya, metin ayrıntısına yönelik unsurları ortaya çıkarmaya dönük kazanımların önemli kısmı bu alandadır. "Metinle ilgili sorular sorar.", "Metnin ana fikrini / ana duygusunu belirler.", "Metnin konusunu belirler." kazanımları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Doğrudan özetleme ile ilişkilendirilen "Okuduklarını özetler." kazanımı da bu alanda bulunmaktadır.

Şekilde özetleme odaklı kazanımlar ikinci olarak dinleme beceri alanında bulunmaktadır. Dinleme stratejilerini kullanarak işlenen metnin konusunu, ana fikrini/duygusunu tespit etme kapsamında bulunan kazanımlar bu alanda yer almaktadır. "Dinleme stratejilerini kullanır.", "Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.", "Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder." kazanımları bu durumu göstermektedir. Özetlemenin doğrudan bulunduğu ikinci kazanım olan "Dinlediklerini/izlediklerini özetler." kazanımı da bu beceri alanındadır. İzleme becerisi ve bununla ilgili kazanımlar da dinleme beceri alanında ele alınmaktadır. Okuma ve dinleme becerilerinin metnin anlaşılması ve anlamlandırılması sürecinde etkinliği bakımından çalışmada bu iki alana odaklanılmıştır.

2. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda Özetleme Odaklı Kazanım ve Etkinlikler

Araştırmanın ikinci sorusu kapsamında incelenen ders kitabında bulunan etkinlikler bu başlık altında değerlendirilmiştir. Elde edilen verilere göre özetleme süreci ile ilgili kazanımlar metin etkinliklerinde belirlenerek tabloleştirilmiştir. Her bir temaya ilişkin bulgular ayrı bir tabloda verilmiştir. Bu etkinliklerin sıklık düzeyi ve niteliği de bu başlık altında yorumlanmıştır.

Tablo 2. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Birey ve Toplum Teması Özetlemeye Dönük Kazanımlar

Kazanım	Metin	Dünya Çocukları	Eskiciyle Para Babası	Aile-Toplum-Dünya İlişkisi	Bayrak Öğretmen
Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.		-	-	-	1
Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.		-	-	-	1
Dinlediklerini/izlediklerini özetler.		-	-	-	-
Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.		-	-	-	1
Okuduklarını özetler.		-	-	-	-
Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.		1	1	-	1
Metindeki hikâyeye unsurlarını belirler.		-	-	-	-
Metinle ilgili sorular sorar.		-	-	-	-
Metinle ilgili sorulara cevap verir.		1	1	1	-

Metnin konusunu belirler.	1	1	-	-
---------------------------	---	---	---	---

Tablo 2 incelendiğinde özetleme bağlamında değerlendirilebilecek, metni anlama/anlamlandırma ve yeniden ifade etme kapsamında bulunan 10 kazanımdan 6'sının en az birer defa değerlendirildiği görülmektedir. Bu temada yer alan etkinlik yönergelerinden "Eskiciyle Para Babası" metninde yer alan "Metinden hareketle aşağıdaki soruları cevaplayınız.", "Aile-Toplum-Dünya İlişkisi" metninde yer alan "Aşağıdaki atasözlerini okuyunuz. Metnin ana fikri olabilecek atasözünü işaretleyiniz." ve "Bayrak Öğretmen" metninde yer alan "Dinlediğiniz şiirin konusunu ve ana duygusunu yazınız." ifadeleri sözü edilen dolaylı kazanım etkinliklerine örnek olarak gösterilebilir. Temada dinleme metni olarak yer alan "Bayrak Öğretmen" başlıklı metnin etkinlikleri arasında konu ve ana fikir belirlemeye dönük metnin bağlamından farklı bir çalışma da bulunmaktadır. Doğrudan özetleme ile ilgili olan "Okuduklarını özetler." ve "Dinlediklerini/izlediklerini özetler." kazanımlarına yönelik herhangi bir etkinlik tespit edilememiştir.

Tablo 3. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Millî Mücadele ve Atatürk Teması Özetlemeye Dönük Kazanımlar

Metin	Dersimiz: Atatürk	Elazığlı Hasan Onbaşı	Mustafa Kemal Paşa'nın Samsuna Çıkışı	Atatürk'ü Son Görüşüm
Kazanım				
Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.	-	-	-	1
Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.	-	-	-	1
Dinlediklerini/izlediklerini özetler.	-	-	-	-
Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	-	-	-	1
Okuduklarını özetler.	1	-	-	-
Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	1	-	-	-
Metindeki hikâye unsurlarını belirler.	-	-	-	1
Metinle ilgili sorular sorar.	-	1	-	-
Metinle ilgili sorulara cevap verir.	1	-	1	-
Metnin konusunu belirler.	1	1	-	-

Tablo 3 incelendiğinde Milli Mücadele ve Atatürk temasında özetleme bağlamında belirlenen 10 kazanımdan 9'una yer verildiği görülmektedir. Bu temada yer alan etkinlik yönergelerinden "Dersimiz: Atatürk" metninde yer alan "Metnin konusunu ve ana fikrini yazınız.", "Elazığlı Hasan Onbaşı" metninde yer alan "Okuduğunuz metinle ilgili üç soru yazınız. Sorularınızın anlaşılır ve kesin cevaplarının olmasına dikkat ediniz. Sorularınızı arkadaşlarınıza sorup cevaplarını tartışınız." ifadeleri sözü edilen dolaylı kazanım etkinliklerine örnek olarak gösterilebilir. Bu temada doğrudan özetleme ile ilişkilendirilen "Okuduklarını özetler." kazanımına yönelik 1 etkinlik belirlenmiştir. "Dersimiz: Atatürk" metninde bulunan bu etkinliğin yönergelerinde "Metnin özetlenmesiyle ilgili aşağıda verilen bilgileri okuyunuz. Ardından 'Dersimiz Atatürk' metninin özetini yazınız." ifadeleri yer almaktadır. Doğrudan özetleme ile ilgili ikinci kazanım olan "Dinlediklerini/izlediklerini özetler." kazanımına yönelik herhangi bir etkinlik bulunamamıştır.

Tablo 4. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Erdemler Teması Özetlemeye Dönük Kazanımlar

Metin	İki Kardeşin Fedakârlığı	Yüreğinizde Bir Yer Açın	Dostluğun Türleri	Tatlı Dile Dair
Kazanım				
Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.	-	-	-	1
Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.	-	-	-	1
Dinlediklerini/izlediklerini özetler.	-	-	-	1
Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	-	-	-	1
Okuduklarını özetler.	-	-	1	-
Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	1	1	-	-
Metindeki hikâye unsurlarını belirler.	1	1	-	-
Metinle ilgili sorular sorar.	-	-	-	-
Metinle ilgili sorulara cevap verir.	1	1	1	-
Metnin konusunu belirler.	1	1	1	-

Tablo 4 incelendiğinde Erdemler temasında özetleme bağlamında değerlendirilen 10 kazanımdan 9'una yer verildiği görülmüştür. Bu temada yer alan etkinlik yönergelerinden "İki Kardeşin Fedakârlığı" metninde yer alan "Metnin hikaye unsurlarını yazınız.", "Dostluğun Türleri" metninde yer alan "Metnin konusuna en uygun olan görseli işaretleyiniz." ve "Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız." ifadeleri sözü edilen dolaylı kazanım etkinliklerine örnek olarak gösterilebilir. Bu temada doğrudan özetleme ile ilgili olan "Dinlediklerini/izlediklerini özetler." ve "Okuduklarını özetler." kazanımlarına yönelik birer etkinlik belirlenmiştir. Bu etkinliklerin yönergelerinde "Dostluğun Türleri" metninde "Özet yazarken dikkat etmeniz gereken kuralları hatırlayınız. Ardından metni özetleyerek yazınız." ve "Tatlı Dile Dair" metninde "Metni özetleyerek yazınız. Özetinizi yazarken kendi cümlelerinizi kullanmaya ve tekrar eden ifadelerden kaçınmaya dikkat ediniz." ifadeleri yer almaktadır.

Tablo 5. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Millî Kültürümüz Teması Özetlemeye Dönük Kazanımlar

Metin	Bayrağımızın Türküsü	Dedem Korkut Öyküleri Üzerine	Padişaha Su Hediye Eden Adam	Benden Selam Olsun Bolu Beyi'ne
Kazanım				
Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.	-	-	-	1
Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.	-	-	-	1
Dinlediklerini/izlediklerini özetler.	-	-	-	-
Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	-	-	-	-
Okuduklarını özetler.	-	-	-	-
Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	1	1	1	-

Metindeki hikâye unsurlarını belirler.	-	-	-	-
Metinle ilgili sorular sorar.	-	-	-	-
Metinle ilgili sorulara cevap verir.	1	-	1	-
Metnin konusunu belirler.	1	1	1	-

Tablo 5 incelendiğinde özetleme bağlamında çalışmada ele alınan 10 kazanımdan 6'sına yönelik etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Bu temada yer alan etkinlik yönergelerinden "Dedem Korkut Öyküleri Üzerine" metninde yer alan "Metnin konusunu ve ana fikrini yazınız.", "Padişaha Su Hediye Eden Adam" metninde yer alan "Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız." ifadeleri sözü edilen dolaylı kazanım etkinliklerine örnek olarak gösterilebilir. Millî Kültürümüz temasında metnin konusunu belirlemeye dönük etkinliklere okuma metinlerinin tamamında yer verilmiştir. Doğrudan özetleme bağlamında değerlendirilen "Okuduklarını özetler." ve "Dinlediklerini/izlediklerini özetler." kazanımlarına yönelik herhangi bir etkinlik bulunmamıştır.

Tablo 6. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Doğa ve Evren Teması Özetlemeye Dönük Kazanımlar

Kazanım	Metin	Küçük Çam Ağacı	Yıldızlar Gayet Memnun	Dünyanın Beyaz Develeri Buzullar	Sonsuzluk ve Ötesi
Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.	-	-	-	-	1
Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.	-	-	-	-	1
Dinlediklerini/izlediklerini özetler.	-	-	-	-	1
Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	-	-	-	-	1
Okuduklarını özetler.	-	-	-	1	-
Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	1	1	1	1	-
Metindeki hikâye unsurlarını belirler.	-	-	-	-	-
Metinle ilgili sorular sorar.	1	-	-	-	-
Metinle ilgili sorulara cevap verir.	1	1	1	1	-
Metnin konusunu belirler.	1	1	1	1	-

Tablo 6 incelendiğinde özetleme ile ilgili olduğu belirlenen 10 kazanımdan 9'una yer verildiği görülmektedir. Bu temada yer alan etkinlik yönergelerinden "Küçük Çam Ağacı" metninde yer alan "Aşağıya metnin içeriğinden hareketle iki soru yazınız. Sorularınızı arkadaşlarınıza sorunuz.", "Yıldızlar Gayet Memnun" metninde yer alan "Şiirin konusunu en iyi yansıtan görseli (X) ile işaretleyiniz." ifadeleri sözü edilen dolaylı kazanım etkinliklerine örnek olarak gösterilebilir. Doğrudan özetleme kapsamında bulunan "Okuduklarını özetler." kazanımına yönelik 1 etkinlik bulunmuştur. "Dünyanın Beyaz Develeri Buzullar" metninde yer alan bu etkinliğin yönergelerinde "Metni özetleyerek yazınız." ifadesi yer almaktadır. Aynı bağlamda değerlendirilen "Dinlediklerini/izlediklerini özetler." kazanımına yönelik de 1 etkinlik olduğu görülmüştür. "Sonsuzluk ve Ötesi" metninde yer alan bu etkinliğin yönergelerinde ise "Metni özetleyerek aşağıya yazınız." cümlesi bulunmaktadır.

Tablo 7. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Sağlık ve Spor Teması Özetlemeye Dönük Kazanımlar

Kazanım	Metin	Mavi Eşofmanlı Adam	Olimpiyat Oyunları	Uyku	Salıncak
Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.		-	-	-	1
Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.		-	-	-	1
Dinlediklerini/izlediklerini özetler.		-	-	-	-
Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.		-	-	-	1
Okuduklarını özetler.		-	-	-	-
Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.		1	1	-	-
Metindeki hikâye unsurlarını belirler.		-	-	-	-
Metinle ilgili sorular sorar.		-	-	1	-
Metinle ilgili sorulara cevap verir.		1	1	-	-
Metnin konusunu belirler.		1	1	1	-

Tablo 7 incelendiğinde özetleme ile ilişkilendirilen 10 kazanımdan 7'sine yer verildiği görülmektedir. Bu temada yer alan etkinlik yönergelerinden "Olimpiyat Oyunları" metninde yer alan "Metnin konusunu yazınız.", "Mavi Eşofmanlı Adam" metninde yer alan "Aşağıdaki sözleri okuyunuz. 'Mavi Eşofmanlı Adam' metninin ana fikrini en iyi yansıtan atasözünü işaretleyiniz." ifadeleri sözü edilen dolaylı kazanım etkinliklerine örnek olarak gösterilebilir. Tabloda yer alan ve doğrudan özetleme kapsamında değerlendirilen "Okuduklarını özetler." kazanımına yönelik herhangi bir etkinlik bulunmamıştır. Doğrudan özetleme kapsamında bulunan "Dinlediklerini/izlediklerini özetler." kazanımı ile ilgili de temada herhangi bir etkinlik görülmemiştir.

Tablo 8. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Bilim ve Teknoloji Teması Özetlemeye Dönük Kazanımlar

Kazanım	Metin	Bir Bilim İnsanı Neler Yapar?	Zaman İçinde Gezerken Gördüklerimiz	Kuşlu Mektuplar	El Cezerî
Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.		-	-	-	1
Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.		-	-	-	1
Dinlediklerini/izlediklerini özetler.		-	-	-	-
Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.		-	-	-	1
Okuduklarını özetler.		-	1	-	-
Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.		1	-	1	-
Metindeki hikâye unsurlarını belirler.		-	1	-	-
Metinle ilgili sorular sorar.		-	-	-	-
Metinle ilgili sorulara cevap verir.		1	1	1	-

verir.

Metnin konusunu belirler.	1	-	1	-
---------------------------	---	---	---	---

Tablo 8’de özetleme ile ilgili belirlenen 10 kazanımdan 8 tanesine yönelik etkinlik tespit edilmiştir. Bu temada yer alan etkinlik yönergelerinden “Bir Bilim İnsanı Neler Yapar?” metninde yer alan “Metnin konusunu belirten ifadeyi işaretleyiniz.”, “Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız.” ve “El Cezerî” metninde yer alan “Metnin başlığından ve görselinden hareketle tahmin ettiğiniz metnin konusunu aşağıya yazınız. Metni dinledikten sonra tahmininizin doğruluğunu kontrol ediniz.” ifadeleri sözü edilen dolaylı kazanım etkinliklerine örnek olarak gösterilebilir. Doğrudan özetleme kapsamında ele alınan “Okuduklarını özetler.” kazanımına yönelik 1 adet etkinlik bulunmuştur. “Zaman İçinde Gezerken Gördüklerimiz” metninde yer alan bu etkinliğin yönergelerinde “Metindeki olayları oluş sırasına göre anlattıktan sonra özetleyerek aşağıya yazınız.” cümlesi yer almaktadır. Temada “Dinlediklerini/izlediklerini özetler.” şeklinde ifade edilen ve doğrudan özetleme ile alakalı kazanıma yönelik etkinlik görülmemiştir.

Tablo 9. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Sanat Teması Özetlemeye Dönük Kazanımlar

Metin	Çocukluğun Değeri	Ünlü Ressam	Şiir Nedir?	Piyano ve Piyanist
Kazanım				
Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.	-	-	-	-
Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.	-	-	-	1
Dinlediklerini/izlediklerini özetler.	-	-	-	-
Dinledikleri/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	-	-	-	1
Okuduklarını özetler.	-	1	-	-
Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	1	1	1	-
Metindeki hikâye unsurlarını belirler.	-	-	-	-
Metinle ilgili sorular sorar.	-	-	-	-
Metinle ilgili sorulara cevap verir.	1	1	1	-
Metnin konusunu belirler.	1	1	1	-

Tablo 9 incelendiğinde özetleme sürecine dönük 10 kazanımdan 6’sına Sanat temasında yer verildiği görülmektedir. Bu temada yer alan etkinlik yönergelerinden “Çocukluğun Değeri” metninde yer alan “Aşağıda verilen alana metnin konusunu anlatan bir resim yapınız.”, “Ünlü Ressam” metninde yer alan ““Ünlü Ressam’ metninin konusunu ve ana fikrini yazınız.” ifadeleri sözü edilen dolaylı kazanım etkinliklerine örnek olarak gösterilebilir. Doğrudan özetleme kazanımlarından “Okuduklarını özetler.” kazanımına yönelik herhangi bir etkinlik bulunmamıştır. Aynı şekilde doğrudan özetleme kapsamında olan “Dinlediklerini/izlediklerini özetler.” kazanımı çerçevesinde yapılan herhangi bir etkinlik de bulunmamıştır.

Araştırma kapsamında 5. Sınıf Türkçe Dersi Kitabı’nda 8 temada 32 metne ait 285 etkinlik incelenmiştir. Bu metinlerden 8 tanesi dinleme metnidir. İlgili tablolarda özetleme süreci ve doğrudan özetleme kapsamında olan kazanımlar birlikte ele alınmıştır. İncelenen temalarda özetleme ile doğrudan ilgili olan “Okuduklarını özetler.” ve “Dinlediklerini/izlediklerini özetler.” kazanımlarına yönelik etkinlik durumları aşağıdaki tabloda ayrıca gösterilmiştir.

Tablo 10. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda Doğrudan Özetleme ile İlgili Etkinlik Durumu

<i>Kazanım</i>	<i>Dinlediklerini/izlediklerini özetler. (f)</i>	<i>Okuduklarını özetler.(f)</i>
<i>Tema</i>		
<i>Birey ve Toplum</i>	0	0
<i>Millî Mücadele ve Atatürk</i>	0	1
<i>Erdemler</i>	1	1
<i>Millî Kültürümüz</i>	0	0
<i>Doğa ve Evren</i>	1	1
<i>Sağlık ve Spor</i>	0	0
<i>Bilim ve Teknoloji</i>	0	1
<i>Sanat</i>	0	1

Tablo 10 araştırmanın üçüncü sorusu bağlamında incelendiğinde ilgili ders kitabında yer alan 8 temadan yalnız 2'sinde "Dinlediklerini/izlediklerini özetler." kazanımına yönelik etkinlik olduğu görülmektedir. "Okuduklarını özetler." kazanımına yönelik 8 temada 5 etkinlik bulunmaktadır. Kitapta yer alan 32 metin (Serbest okuma metinleri dâhil edilmemiştir.) ve 285 etkinlik dikkate alındığında doğrudan özetleme ile ilgili bu iki kazanıma dönük etkinliklerin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ve bu program ekseninde hazırlanarak Talim ve Terbiye Kurulu onayı ile 2023 yılından itibaren ders kitabı olarak okutulan bir Türkçe ders kitabı özetleme kapsamında incelenmiştir. Araştırma sonucunda ilgili programda dinleme ve okuma beceri alanında doğrudan özetleme ile ilgili birer kazanım saptanmıştır. Yanı sıra özetleme sürecine katkı sunduğu belirlenen kazanımlar tablo ile (Tablo 1) ifade edilmiştir. Çalışma sonucunda doğrudan özetleme etkinlikleri kitap geneline oranla yetersiz bulunmuştur. Yapılan analiz sonucunda 285 etkinlik içerisinde yalnızca 7 etkinliğin doğrudan özetleme olduğu belirlenmiştir.

İncelenen ders kitabında metinlerin okuma ya da dinleme bağlamında ele alındığı durumlarla ilgili anlama/anlamlandırma, sorgulama ve içerik belirlemeye dönük etkinliklerin sıkça (%32,6) bulunduğu yukarıdaki ilgili tablolarda (Tablo 2,3,4,5,6,7,8 ve 9) açıkça görülmektedir. Bu kazanımların özetleme süreçlerini desteklediği söylenebilir. Ancak doğrudan özetlemeye dönük "Dinlediklerini/izlediklerini özetler." ve "Okuduklarını özetler." kazanımları ile ilgili etkinlikler söz konusu etkinlik sayısı bakımından düşük bir oranda kalmıştır. Ayrıca dinleme/izleme bağlamında incelenen metin ve etkinliklerin hiçbirinde izlemeye ve izlediklerini özetlemeye yönelik bir etkinlik tespit edilememiştir.

Özetleme, tüm derslerde konunun anlaşılması bağlamında önemlidir. Ancak özetlemenin başlı başına bir kazanım olarak değerlendirilmesi temelde Türkçe dersinin sınırları içerisindedir. Bu bağlamda en önemli materyaller ise Türkçe ders kitabında bulunan metinler ve bu metinler çerçevesinde ele alınan etkinliklerdir. Ülper (2011), yaptığı çalışmada ders kitaplarında ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yeterli ve etkin düzeyde çalışmaların olmadığı sonucuna varmıştır. Fidan ve Gerçek (2017), Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın 2017 yılında güncellenmesine rağmen bu eksikliğin olduğunu vurgulamıştır. Bu çalışmada incelenen Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) da doğrudan özetlemeye yönelik kazanımların eksikliği vurgulanmaktadır. Bu noktada Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda özetleme eksenli kazanım ve açıklamalar genişletilerek iyileştirilebilir.

Dilidüzgün (2013) de özetleme konusunda yaptığı çalışmada öğretmen görüşlerinden hareket ederek ders kitaplarında özetleme doğrultusunda eksiklikler

bulduğunu ortaya koymuştur. Doğrudan özetlemeye yönelik etkinlikler bağlamında bu çalışma ile Dilidüzgün'ün (2013) ortaya koyduğu sonuçlar örtüşmektedir. Ders kitaplarında yer alan bu eksikliğin giderilmesi adına özetleme odaklı etkinlikler artırılabilir. Ayrıca bu doğrultuda öğrenme alanlarına yönelik çeşitlenmelere (görsellerle özetleme sürecinin desteklenmesi gibi) yer verilebilir.

Aktaş ve Bayram (2017), ortaokul öğrencilerinin okuduğunu anlama bağlamında özetleme stratejilerini ele aldıkları çalışmada, öğrencilerin genelleme ve ana fikri belirlemede başarılı olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu tespit çalışmada ulaşılan ve özetleme sürecine katkı sunan "Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler." kazanımına yönelik ilgili ders kitabında yeterli düzeyde etkinlik olduğu sonucu ile aynı doğrultudadır. Aynı çalışmada Aktaş ve Bayram, gereksiz bilgiyi ayırt etmede öğrencilerin başarısız olduğu sonucuna varmışlardır. Bu durum, çalışmada incelenen ders kitabında "Okuduklarını özetler." kazanımına yönelik etkinliklerin yetersizliği ile paralellik göstermektedir. Kanatlı ve Çekici (2018), medya ve iletişim imkanlarının artmasına rağmen okuma eyleminin düşünme ve anlamının merkezinde olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan okuduğunu anlama sürecinin önemli bir aşaması olan özetleme sürecine katkı sunacak etkinliklerin ders kitaplarında daha yoğun ele alınması yerinde olacaktır.

Cho, (2012) yaptığı çalışmada özetleme tekniğinin okuma becerisini geliştirmede olumlu etkilerinin olmasına rağmen öğretmenler tarafından derste çok fazla kullanılmadığını ve eğitim sisteminin de özetleme tekniğini yeterince desteklemediğini belirtmiştir. Bu sorunların çözümü için okullardaki müfredatın okuma ve yazma derslerinde özetleme tekniğine daha fazla yer vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bu çalışmada da Türkçe dersi özelinde özetleme ile ilgili kazanım ve etkinlik eksiklikleri vurgulanmıştır. Bu eksikliğin giderilmesi adına ilgili program ve ders kitaplarında özetleme becerilerine daha çok yer verilmesi yararlı olacaktır.

Aslan ve Eroğlu (2020), ortaokul öğrencilerinin özetleme tutumlarına yönelik yaptıkları çalışmada sık kitap okuyan öğrencilerin özetleme konusunda daha olumlu tutuma sahip oldukları sonucuna varmışlardır. Bu durum, çalışma sonucunda eksikliği vurgulanan okuduğunu özetleme etkinliklerine yönelik tespitler ile örtüşmektedir. Deniz vd. (2019), Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda okuma becerisine yönelik kazanım sayısının fazla olmasına rağmen Türkçe ders kitaplarında bu kazanımların orantısız bir biçimde ele alındığını belirtmektedir. Bu durum, bazı kazanımların ikinci planda kalmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada vurgulanan okuduğunu özetleme ile ilgili etkinliklerin yetersizliği de bu doğrultuda değerlendirilebilir. Bu noktada okuma kazanımlarına yönelik etkinliklerin ders kitaplarında daha dengeli dağılması için gerekli önlemler alınabilir.

Fidan ve Gerçek (2017), özetleme becerisi yönünden ele aldığı 2017 yılında yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı ve bu program doğrultusunda hazırlanan Türkçe ders kitabına yönelik çalışmada doğrudan özetleme becerilerine yönelik etkinliklerin yeterli olmadığı sonucuna varmışlardır. Bu çalışmada incelenen ders kitabında aynı doğrultuda sonuçlara ulaşılmıştır. Bu kapsamda doğrudan özetleme becerilerini destekleyen etkinlikler nitelikli bir biçimde artırılabilir.

Karatay ve Uzun (2019); seçici dinleme, not alma ve özet çıkarma bağlamında yürüttükleri çalışmada bu becerilere yönelik ders kitaplarındaki eksikliği belirtmişlerdir. Yanı sıra bu anlamda öğretmenleri yönlendiren yeterince veri olmadığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar da genel olarak dinleme stratejileri ve bunlardan hareketle özet çıkarma bağlamında ders kitabı ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda eksikler olduğunu göstermektedir. Bu eksikliklerin telafisi adına Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yapılabilecek kazanım ve açıklamaların artırılmasının

yanında Türkçe ders kitaplarında dinlediklerini özetlemeye yönelik daha çok etkinliğe yer verilebilir. Bu etkinliklerde dinleme stratejilerinin farklı türlerinin ele alınması (katımlı dinleme, katılımsız dinleme, not alarak dinleme vs.) süreci olumlu etkileyecektir.

Kaynakça

- Aktaş, E. ve Bayram, B. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Okuduğunu Anlamada Özetleme Stratejilerini Kullanma Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(1), 346-360.
- Aslan, Y. ve Eroğlu, B. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Özetleme Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Journal of Language Education and Research*, 6(2), 281-294.
- Cho, Y. (2012). *Teaching Summary Writing Through Direct Instruction to Improve Text Comprehension for Students in ESL/EFL Classroom*. Yüksek Lisans Tezi. University of Wisconsin-River Falls.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Devel-Oping Grounded Theory (3rd Ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Çalışır Zenci, S. (2020). Öğretmen Adaylarının Metin Özetleme Stratejilerini Kullanım Tercihleri. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (21), 341-359.
- Deneme, S. (2009). İngilizce Öğretmen Adaylarının Özetleme Stratejilerini Kullanım Tercihleri. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 5(2), 85-91.
- Deniz, K. - (2019). Okuma Kazanımları Açısından Ortaokul Türkçe Ders Kitapları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 688-708.
- Dilidüzgün, Ş. (2013). From Reading to Summary Writing in Secondary School Turkish Lessons. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 46(2), 47-68.
- Doğan, Y. (2010). Dinleme Becerisini Geliştirmede Etkinliklerden Yararlanma. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 263-274.
- Doğan, Y. ve Özçakmak, H. (2014). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dinlediğini Özetleme Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), 153-176.
- Eyüp, B. - vd. (2012). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Özetleme Stratejilerini Kullanmadaki Eğilimleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 22-30.
- Fidan, D. ve Gerçek, Ş. (2017). 2017 Türkçe Öğretim Programında ve Ortaokul Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabında Özetleme Becerisi. O. N. Akfırat, D. F. Staub ve G. Yavaş (Ed.), *Current Debates in Education* içinde (s. 293-310). Londra: IJOPEC Publication.
- Günay, D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual.
- Hirvela, A. (2004). *Connecting Reading and Writing in Second Language Writing Instruction*. Ann Arbor: University of Michigan Print.
- Kanatlı, F., ve Çekici, Y. E. (2018). Okuma Eğitimi Alanındaki Kuramsal Kitaplarda Okumanın Kavram Alanına Yönelik Eleştirel Bir Değerlendirme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 303-316.
- Karatay, H., ve Uzun, O. (2019). Seçici Dinleme Stratejisi Öğretimi ile 5. Sınıf Öğrencilerinin Dinlediğini Not Alma ve Özetleme Becerilerinin Geliştirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 9-30.

- Külte Çağlar, S. (2016). *Türkçe Dersinde Öğrencilerin Strateji Öğretimi ve Özdeğerlendirme Yoluyla Özetleme Becerilerinin Geliştirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Langan, J. (1993). *Ten Steps to Advancing College Reading Skills*. Marlton, NJ: Townsend Print.
- MEB (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd Ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mouri, C. (2020). Summarizing as A Strategy to Enhance Grammar and Writing Skills: The Case of First Year LMD Learners at the Algerian University. *Arab World English Journal (AWEJ)*, 11(2), 303-310.
- Nurhayati, W. A. ve Fitriana, W. M., (2018). Effectiveness of Summarizing in Teaching Reading Comprehension For Efl Students. *IJOLTL*, 3(1), 33-50.
- Sevim, B. (2023). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabı*. Koza Yayın.
- Susar Kırmızı, F. (2010). İlköğretim 4. Sınıf Türkçe Öğretiminde Çoklu Zekâ Kuramına Dayalı İş Birlikli Öğrenme Yönteminin Özetleme Stratejisi Üzerindeki Etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 99-108
- Ülper, H. (2011). Özetleme Becerisinin Kazandırılmasına Yönelik Etkinlikler: Ders Kitapları Temelinde Bir Araştırma, D. Günay, Ö. Fidan, B. Çetin ve F. Yıldız (Haz.) *Türkçe Öğretimi Üzerine Çalışmalar*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods (3rd Ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, M. (2014). Türkçede Okuduğunu Anlama Becerilerini Geliştirme Yolları/The Developing Methods of Reading Comprehension Skills in Turkish. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 131-139.